REPORTAASI: KUOLEMAN JA HAUTAJAISTEN VÄLILLÄ

JUKKA LEINONEN

MATKA ALKAA. Kun ihminen on kuollut kotonaan ja poliisi on suorittanut tutkimuksensa, paikalle kutsutaan usein Timo Parkatti. Vainajien viranomaiskuljetuksista Oulun poliisilaitoksen alueella vastaa Suomen Hautaustoimistot Oy.

Loppumatka

Ihmisen kuoleman ja hautajaisten välillä kuluu tavallisesti joitakin viikkoja. Niiden aikana vainaja käy läpi erilaisia vaiheita ja hänen kanssaan ovat tekemisissä monen ammattiryhmän edustajat.

Kaikki voisi tapahtua esimerkiksi näin.

REPORTAASI: KUOLEMAN JA HAUTAJAISTEN VÄLILLÄ

AVAUSPAIKKA. Ruumiinavaus tapahtuu koveralla teräspöydällä, jonka kouruja pitkin nesteet valuvat viemäriin. Vainajan pää asetetaan niskapölkylle, jotta se pysyy operoinnin kannalta oikeassa asennossa.

HANNA KUONANOJA

Naps.

Ihmisen elämä alkaa ja päättyy ranneke kädessä.

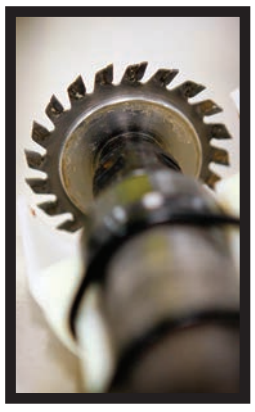
Rannekkeeseen on hetkeä aikaisemmin kirjoitettu nimi ja sosiaaliturvatunnus. Sen on tehnyt toinen paikalla olevista poliiseista.

Tämä ei silti ole sellainen kuolema, josta kirjoitettaisiin lehdissä. Poliisi kutsutaan paikalle, kun ihminen kuolee kotona eikä kuolemaa ole osattu odottaa. Se puolestaan ei ole millään tavalla harvinaista. Oulun poliisilaitokselta lähdetään suorittamaan tällaista tehtävää noin kerran päivässä, suunnilleen kolme ja puoli sataa kertaa vuodessa.

Ambulanssia ei ole tällä kertaa tarvittu. Omaisten tullessa paikalle kuolemasta on kulunut sen verran aikaa, että merkit ovat olleet selkeät.

Jäljelle ovat jääneet kysymykset miksi, miten ja milloin. Vastaukset niihin on pyrittävä löytämään jokaisen vainajan kohdalla.

Siksi poliisit ovat tätä ennen haastatelleet omaisia. He ovat kysyneet mahdollisista sairauksista, hoitavasta lääkäristä, vaivojen valittelusta. He ovat riisuneet päällimmäisiä vaatteita mahdollisten vammojen löytämiseksi. Tutkineet paikkaa, ottaneet kuvia. Sulkeneet pois vaihtoehtoja: rikoksen, itsemurhan, tapaturman. Poistaneet korun kaulasta ja sormukset sormista.

KALLOSAHA. Ruumiinavauksessa käytettävien välineiden nimet kertovat oleellisen.

Poliisi on tutkinut kuolinmerkkejä, joiden perusteella tehdään päätelmiä kuolinajasta. Sellaisia ovat lämpötila, kuolonkankeus ja lautumat, joilla tarkoitetaan iholle kuoleman jälkeen ilmaantuvaa väritystä.

Mutta nyt tutkimukset on saatu päätökseen. Poliisi on soittanut paikalle ympäri vuorokauden päivystävän kuljetuspalvelun. Asuntoon on astunut kaksi mustaan pukuun pukeutunutta miestä. Heiltä poliisi on saanut rannekkeen, joka nyt siis on napsautettu paikalleen.

On aika poistua kotoa viimeisen kerran.

Kuljettajilla on mukanaan paarit ja niillä nostolakana. Toinen miehistä ottaa kiinni käsistä, toinen jaloista. He pyrkivät liikuttamaan mahdollisimman vähin kosketuksin.

Lakanan päälle paareille noston jälkeen miehet kiinnittävät paarien vyöt. Toinen kulkee ylävartalon, toinen jalkojen päältä. Lopuksi ylle vedetään vielä toinen lakana peitteeksi.

Kotoa lähdetään jalat edellä. Taustalla on perinne, joka nojaa vanhaan uskomukseen: vainaja piti kantaa huoneistosta jalat edellä, jottei hänen henkensä enää löytäisi takaisin. Perinnettä noudatetaan nykyisinkin silloin kun se suinkin on mahdollista – parin metrin mittaisia paareja ei välttämättä mahdu asunnossa kääntämään.

Paarit kannetaan pihalla odottavaan autoon. Rekisterissä se on ruumisauto, ulkoapäin tarkasteltuna ihan tavallinen musta pakettiauto. Se toimii kuljetusautona kahdestakin syystä: se on huomaamaton ja sillä pääsee ongelmitta hakemaan vainajan hankalistakin paikoista. Joka vuosi jonkun päivät tulevat täyteen esimerkiksi hirvimetsällä.

Paarit nostetaan auton perässä olevalle lavetille ja lavetti työnnetään sisään. Autossa on pimeää, sillä seinät ovat mustat ja ikkunat tummennetut.

Auto lähtee liikkeelle. Osoitteena on Oulun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan oikeuslääketieteen yksikkö Aapistiellä.

Kuljettajat vetävät lavetin ulos ja kantavat paarit ovesta sisään. Tullaan tilaan, jossa on vierekkäin neljä korkeaa, metallista kaappia.

Näissäkin kaapeissa on lavetit. Kuljettajat vetävät lavetin nostokärryn päälle ja siirtävät siihen. Kärryn avulla lavetti nostetaan kaapissa oleville kiskoille ja työnnetään sisään. Kaappiinkin mennään jalat edellä.

Tämä säilytystila on väliseinätön kylmiö, jossa makaa muitakin vainajia. Yhdessä hyllykössä on neljä päällekkäistä paikkaa. Kunkin kohdalla ovessa on metallinen lokero, johon pannaan henkilötiedot sisältävä lappu.

Lämpötila on jääkaappilukemissa, viitisen astetta tai hieman päälle.

Kuljettajat lähtevät ja vievät mukanaan paarit ja päällimmäisen lakanan. Ne päätyvät auton perään odottamaan seuraavaa kuljetusta.

Kuluu muutama päivä. Kylmiön ovia availlaan silloin tällöin, kun uusia vainajia tuodaan ja toisia siirretään eteenpäin.

Ovi aukeaa jälleen ja oma lavetti vedetään ulos kaapista. Tulija on

PEKKA PEURA

PEKKA PEURA

ODOTUSTILA. Oikeuslääketieteellisen yksikön kylmiö, jossa vainajat odottavat ruumiinavausta, on tuttu paikka ruumiinavausavustaja Markku Kokkoselle. Yhden oven takana on neljä päällekkäistä paikkaa.

PEKKA PEURA

TYÖKALUT. Ruumiinavauksen eri vaiheille on omat saksensa, veitsensä ja pinsettinsä.

RUUMIINAVAUS KOLMASOSALLE

- Suomessa kuolee vuosittain noin 50 000 ihmistä.
- Ruumiinavauksia on viime vuosina tehty noin kolmasosalle kuolleista.
- Oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus tehdään, kun kuoleman ei tiedetä aiheutuneen sairaudesta tai kun vainaja ei viimeisen sairautensa aikana ole ollut lääkärin hoidossa, kuoleman on aiheuttanut rikos, tapaturma, itsemurha, myrkytys, ammattitauti tai hoitotoimenpide tai on syytä epäillä jotain edellä mainituista syistä, tai kun kuolema on muuten tapahtunut yllättävästi.
- Oikeuslääketieteellisestä ruumiinavauksesta päättää poliisi, ja sen sekä siihen liittyvien kuljetusten kustannuksista vastaa aina valtio. Omaisten lupaa avaukseen ei tarvita.
- Lääketieteellinen ruumiinavaus voidaan tehdä, jos se on yleisen terveyden- ja sairaanhoidon kannalta tarpeellinen. Se tehdään myös silloin, kun vainajan lähiomainen sitä pyytää.
- Lääketieteelliseen ruumiinavaukseen tarvitaan omaisten suostumus.
- Vuonna 1975 oikeuslääketieteellinen avaus tehtiin 15 prosentille ja vuonna 2007 24 prosentille kuolleista. Lääketieteellisten ruumiinavausten määrä pieneni samassa ajassa 21 prosentista 7 prosenttiin.
- Luonnollisten kuolemien osuus oikeuslääketieteellisissä ruumiinavauksissa on koko ajan kasvanut, ja lähivuosina sitä pyritään pienentämään tuntuvasti.

Lähteet: Tilastokeskus, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Valvira

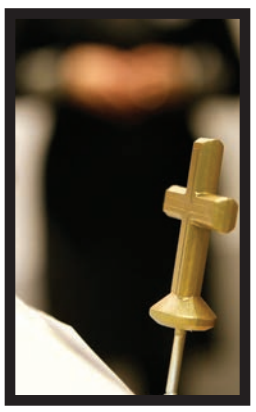
ruumiinavausavustaja, joka siirtää metallisille kärryille ja lähtee työntämään niitä käytävää pitkin. Matkan aikana pysähdytään käytävälle sijoitetulla vaa'alla. Punnitus tapahtuu kärryissä, ja vaaka vähentää kärryjen painon automaattisesti.

Edessä on oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus. Poliisi on päätynyt siihen, koska kuolema on tullut yllätyksenä eikä sen tiedetä johtuneen sairaudesta.

Kärrystä siirretään avauspöydälle. Se on pitkä, kovera teräspöytä, jonka pinnassa kulkee pitkittäissuunnassa kouruja. Nesteet valuvat niitä pitkin viemäriin. Niskan alle tulee puinen niskapölkky, joka pitää pään operoinnin kannalta oikeassa asennossa.

Päälle jääneet vaatteet riisutaan tässä. Koska poliisi ei ole ilmoittanut, että ne saisi hävittää, ne pakataan pussiin. Avauksen jälkeen se seuraa mukana siihen asti, kunnes omaiset päättävät, ottavatko vaatteet itselleen vai pannaanko ne roskiin.

Oikeuslääkäri aloittaa ulkotarkastuksella, jossa havainnoidaan vainajan tilaa, sekundäärisiä kuolinmerkkejä eli kankeutta, jäähtymistä ja lautumia, tutkitaan ruumiinaukot ja

SULKIJA. Arkun kansiruuvien koristeina voivat olla esimerkiksi ristit.

etsitään ulkoisia vammoja, jotka saattaisivat viitata sairauteen tai kuolinhetken tapahtumiin. Perustiedot - ikä, paino, pituus - ja lääkärin tekemät havainnot tallentuvat sanelimelle.

Ulkotarkastuksen jälkeen vuorossa on esiavaus. Keskelle yläruumista tehdään pitkä viilto. Päänahka viilletään auki korvan takaa korvan taakse, jolloin kasvoihin ei jää merkkejä avauksesta.

Kallo sahataan auki ja rintalasta irrotetaan. Sen jälkeen elimistö tutkitaan elinsysteemi kerrallaan.

Ensin irrotetaan ja tutkitaan aivot ja siitä edetään alaruumista kohti elinblokki kerrallaan: ensin rintaontelon elimet, sitten ylävatsan, sitten suoliston. Elimet siirretään vuorollaan apupöydälle ja käydään tarkasti läpi. Eri vaiheille on omat välineensä: on aivosakset, suolisakset, koronaari- eli sepelvaltimosakset ja useita erilaisia veitsiä ja pinsettejä.

Avauspöydän jalkojen puoleisessa päässä on kaksi suihkua, joilla huuhdellaan pois verta. Aina kun sitä roiskuu lattialle, se suihkutetaan välittömästi, sillä veri on kengän alla vaarallisen liukasta.

Kun tutkimus on saatu päätökseen, avustaja asettaa elimet takaisin paikoilleen ja ompelee avauskohdat kiinni. Sitä seuraa pesu. Avaussalista lähdetään pääsääntöisesti puhtaampana kuin sinne on tultu.

Ompeleiden kohdat päässä ja keskivartalossa peitetään valkoisella sellulla. Ympärille kääritään lakana, joka liukuvuutensa vuoksi helpottaa siirtelyä.

Oikeuslääkäri sanelee sisäelinten painot ja löydökset sekä sen, mitä näytteitä on päätynyt ottamaan. Avustaja pakkaa ja lähettää näytteet eteenpäin.

Kun avustaja lähtee työntämään kärryillä avaussalista pois, aikaa on kulunut tunnin ja puolentoista välillä. Se on tyypillinen ruumiinavauksen kesto silloin, kun kysymys ei ole henkirikoksesta.

Kärryt pysähtyvät kylmiössä, mutta eivät siinä samassa, josta lähdettiin. Tämä on muuten samanlainen mutta monta kertaa isompi. Täällä odotetaan valkotakkisten sijaan tummiin pukeutuneita hakijoita.

Kaapin ovi aukeaa ja lavetti vedetään nostokärrylle. Tulijat ovat hautaustoimiston työntekijöitä. He ovat tuoneet mukanaan omaisten valitseman arkun, joka odottaa vieressä toisilla kärryillä. He tarkistavat, että henkilötiedot täsmäävät rannekkeessa, hautausluvassa ja omaisten antamissa tiedoissa. He varmistavat, ettei sormissa tai kaulassa ole koruja.

Hautaustoimiston työntekijät nostavat arkkuun. Se on noin kaksi metriä pitkä ja puoli metriä leveä, jalkopäästä jonkin verran kapeampi kuin pääpuolelta. Arkku on verhoiltu valkoisella kankaalla, ja sen laitoja kiertää pitsinauha. Alaosa on pehmustettu, pään alla on tyyny.

Ylle puetaan yksinkertainen, valkoinen puuvillavaate, jonka kauluksessa on rusetti. Saumat on pukemisen helpottamiseksi jätetty auki. Jalkoihin tulevat valkoiset puuvillasukat. Kasvoja siistitään ja hiuksia laitetaan. Mukaan asetellaan ruusu - siitäkin on sovittu omaisten kanssa.

Jos omaiset olisivat niin päättäneet, arkkuun puettaisiin ylle omat vaatteet. Jotkut haudataan puku päällä, jotkut omissa lempivaatteissaan. Toki nekin voitaisiin leikata takaa auki, jotta pukeminen sujuisi mahdollisimman vähin liikutteluin.

Kaikki tapahtuu muutenkin omais-

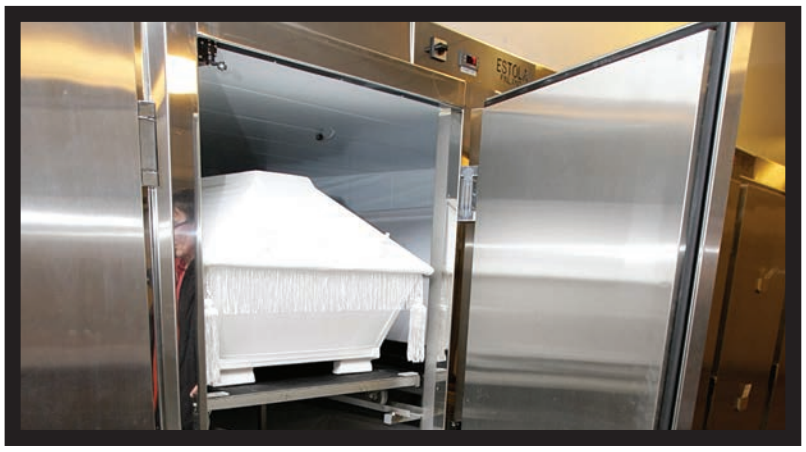
REPORTAASI: KUOLEMAN JA HAUTAJAISTEN VÄLILLÄ

PEKKA PEURA

VALKOINEN SISIN. Ruumisarkkujen mallit, värit ja materiaalit vaihtelevat, mutta arkkuja yhdistävät vaaleat tekstiilit. Tiina ja Mikko Sotaniemi asettelevat peitettä arkkuun Hautauspalvelu Sotaniemen tiloissa.

LAURI PONKALA

ARKKUPAIKKA. Oulun kaupungin alueella suurin osa vainajista odottaa hautajaisia Intiön siunauskappelin säilytystiloissa. Tyypillinen aika on pari viikkoa.

LAURI PONKALA

LEPOSIJA. Oulun hautausmaalla hautoja on kahdessa kerroksessa, 1,5:ssä ja 2,1 metrissä. Hautausvaiheessa seinämiä peittävät muovikankaat.

LAURI PONKALA

JÄÄHYVÄISHUONE. Intiön siunauskappelin hartaushuoneessa omaiset voivat halutessaan jättää jäähyväisensä vainajalle. Näyttö ja hartaushetki pidetään yleensä juuri ennen siunaustilaisuutta tai jo tuotaessa vainajaa kappelin säilytystiloihin.

ten toiveiden ja mahdollisuuksien mukaan. Halutessaan he voisivat olla paikalla arkkuun pukemisessa tai pukeakin itse. Silloin se tapahtuisi näiden tilojen yhteydessä olevassa kappelissa, jossa voitaisiin myös pitää saattohartaus.

Kun kaikki on valmista, päälle asetellaan peite ja kasvojen päälle lasketaan kasvoliina. Arkun kansi nostetaan paikalleen. Sen molemmissa päissä on kaksi ristein koristeltua kansiruuvia, jotka pyöritetään kiinni.

Kärryn avulla arkku siirretään ulos. Oven edessä odottaa ruumisauto. Se ei ole se perinteinen, takaosasta korkeampi malli, jonka ruumisauto-sana yleensä ensiksi tuo mieleen. Ulkopuolelta sen tunnistaa ruumisautoksi oikeastaan vain keulassa liehuvasta Suomen lipusta.

Sisältä auto on verhoiltu vaaleaksi ja lattia mustaksi. Ikkunat ovat tummennetut. Auton perästä liukuu ulos lavetti, jonka päällä on vielä erikseen liikuteltava ja kääntyvä pikkulavetti. Kun arkun jalkopää pukataan sille, arkku liukuu kevyesti auton sisään.

MALLI. Kuoleman kohdatessa useimmista yksityiskohdista päättävät omaiset.

Ruumisauto peruuttaa lähelle lasiovia harmaan kivirakennuksen takapihalla ja pysähtyy. Toinen hautaustoimiston työntekijöistä kävelee sisään ja työntää käytävältä ovelle kuljetuskärryn, jossa siinäkin on liukuva lavetti. Kun se kurkottaa kynnykseltä ulos ja auton lavetti ovelle, arkku siirtyy helposti alustalta toiselle. Siirtely onnistuisi tarvittaessa yhdeltäkin ihmiseltä.

Paikka on Intiön siunauskappeli Oulun hautausmaan koillisosassa. Oulun kaupungin alueella suurin osa vainajista odottaa hautajaisiaan täällä – silloinkin, kun tilaisuus pidetään muualla. Intiön kappelin lisäksi vain Vanhassa kappelissa hautausmaan toisella puolella on omat säilytystilansa.

Oven jälkeen käännytään oikealle. Kärryä työnnetään pitkin vaaleiden seinien ja tummien ovien reunustamaa, himmeästi valaistua käytävää, kunnes pian käännytään vasemmalle.

Tullaan vainajien säilytystilaan. Se on suurehko, pitkänmallinen kylmiö, jonka vasenta seinustaa reunustavat metalliset kaapit. Ne jatkuvat oikealla seinustalla huoneen takaosassa. Oikealla niiden edessä makaa rivi mustia, matalia alustoja. Ne ovat katafalkkeja, liikuteltavia korokkeita, joiden päällä arkku kuljetetaan hautajaispäivänä siunaustilaisuuteen.

Nostokärryn avulla arkku siirretään kaappiin. Täälläkin on muita: kahden vierekkäisen oven takaa löytyvät kaapit muodostavat yhden moduulin, johon mahtuu neljä arkkua, kaksi päällekkäin ja kaksi vierekkäin.

Kaapissa on viitisen astetta lämpöä. Kylmiöstä löytyy myös kahdeksan sellaista arkkupaikkaa, joihin voidaan säätää pakastelämpötila silloin kun vainajan kunto sitä edellyttää.

Ennen lähtöään hautaustoimiston työntekijät asettavat oikealle kohdalle kaapin oven lokeroon lapun, johon on kirjoitettu tarpeelliset tiedot. Tässä vaiheessa sellaisia ovat vielä nimi ja hautajaispäivä. Lähtiessään he jättävät hautausluvan sille tarkoitettuun laatikkoon.

Arkku on katafalkilla alttarin edessä, pääpuoli alttaria lähempänä. Siunaustilaisuus on päättynyt. Vieraat ovat hakeneet kukkalaitteet arkulta ja kantajat ovat asettuneet paikoilleen.

Aiemmin tänä päivänä arkku on otettu ulos kaapista ja siirretty katafalkille. Hautaustoimistosta on käyty tuomassa kukkalaite arkun kannelle. Kantoliinat on pantu paikoilleen.

Omaisten toivomuksesta on järjestetty näyttö. Suntio on sitä ennen käynyt avaamassa arkun kannen ja varmistanut, että kaikki on kunnossa näyttöä varten. Puolta tuntia ennen siunaustilaisuutta hän on siirtänyt arkun vastapäätä vainajien säilytystilaa sijaitsevaan pieneen huoneeseen. Siinä omaiset ovat jättäneet jäähyväisensä.

Sen jälkeen arkun kansi on suljettu viimeisen kerran.

Nyt kantajat tarttuvat kantoliinoihin ja vetävät ne selkänsä takaa ulommalle olkapäälle. Arkku nousee liinojen varaan.

Tämä on vaihtoehdoista se tavallisempi, vielä jonkin aikaa. Oulun seurakuntien alueella toimitetaan tällä hetkellä vajaat 900 hautausta vuodessa, ja 38 prosenttia niistä on tuhkauksia, Oulun hautausmaalla jo 45 prosenttia. Reilut kymmenen vuotta sitten tuhkauksia oli alle 20 prosenttia.

Kappelin oven ulkopuolella arkku lasketaan kärryille. Niillä kantajat kuljettavat arkun haudalle. Edellä kulkevat pappi ja suntio, perässä saattoväki.

Kun tullaan haudalle, kantajat nousevat sen reunoja ympäröiville metal-

LAURI PONKALA

lisille lankuille. Pikkuhiljaa he ryhtyvät löysäämään liinoja.

Verkkaisesti arkku katoaa pinnan alle. Hauta on noin 2,2 metriä pitkä ja päälle 80 senttiä leveä, jalkopäästä jonkin verran pääpuolta kapeampi niin kuin arkkukin. Vielä tässä vaiheessa sen seinämien peittona roikkuvat vihreät muovikankaat. Ne ovat pinnalle jääneille miellyttävämpiä katseltavia kuin kaivannon paljaat seinämät.

Oulun hautausmaalla hautoja on kahdessa kerroksessa, syvemmät 2,1 metrissä ja ylemmät 1,5 metrissä. Tämä hauta kuuluu jälkimmäisiin.

Arkku tömähtää maahan pehmeästi, korostetun varovaisesti.

Matka on tehty.

Jutussa on kerrottu yksi lukuisista mahdollisista tapahtumakuluista. Juttua varten on haastateltu rikosylikonstaapeli Antti Alaviitalaa Oulun poliisista, Suomen Hautaustoimistot Oy:n kuljetuksia Oulun poliisilaitoksen alueella hoitavaa Timo Parkattia, oikeuslääkäri Satu Alajärveä, ruumiinavausavustaja Markku Kokkosta, Hautauspalvelu Sotaniemen Tiina ja Mikko Sotaniemeä ja Intiön siunauskappelin suntiota Kari Vänttilää.

LIINOJEN VARASSA. Arkkuhautauksessa arkun ali kulkevat kantoliinat. Ne pannaan paikoilleen hautajaispäivänä.